

RESULTATER OG ANBEFALINGER 05/2021

Bygulvet – hvordan påvirker det arbeidet med å utforme attraktive og inkluderende byrom?

Av Per Gunnar Røe (ISS, UiO) og Milla Bjerkestrand (ISS, UiO)

Dato: 20. oktober 2021

Begrepet «bygulv» brukes stadig hyppigere for å beskrive utendørs fellesrom og førsteetasjene i bygninger, og overgangssonene imellom. Her presenterer vi resultatene av en studie som viser hvordan aktører i byutviklingen forstår begrepet "bygulv", og hvordan dette påvirker utformingen og bruken av offentlige byrom.

Formålet med studien

Denne studien inngår i et større prosjekt som undersøker bruken av offentlige rom og mulighetene for å utvikle sosialt inkluderende rom i transformasjonsområder. Vi fokuserer på fortetting og kompakt byutvikling, som er den dominerende bærekraftstrategien innen byplanlegging. Denne typen byutvikling er ofte preget av interessemotsetninger og av at mange ulike hensyn må ivaretas. Det å skape gode fellesrom som også er sosialt inkluderende, kan være krevende. Vi har derfor valgt å undersøke byutviklingen i områder som er i en transformasjonsprosess, som Fjordbyen og Hovinbyen i Oslo. Men vi undersøker også arbeidet med å få til inkluderende byrom i mindre byer og tettsteder, som Sandvika, Lillestrøm og Jessheim.

Hovedmålene for prosjektet er:

1. Å undersøke eksisterende urbane offentlige og halvoffentlige rom, med søkelys på hvordan de er utformet, hvordan de rammer inn og legger til rette for sosiale praksiser, om de er sosialt inkluderende, og i hvilken grad de bidrar til stedsidentitet.
2. Å utforske mulighetene for å utvikle sosialt inkluderende offentlige byrom, også med tanke på sammenhengen mellom rommene og deres rolle i å bygge stedsbasert sosial kapital.

Hvem har deltatt i forskningsgruppen?

Per Gunnar Røe ved UiO/ISS leder prosjektet. Ole Smørðal ved UiO/IPED er også involvert i prosjektet. Milla Bjerkestrand er vitenskapelig assistent og har bidratt vesentlig i datainnsamling og foreløpige analyser. Fire masterstudenter er knyttet til prosjektet: Ida Gulbrandsen (UiO/SUM), Milla Bjerkestrand (UiO/ISS), Marie Skålnes (UiO/ISS) og Maria Pettrém (UiO/ISS). Prosjektet er en del av forskningssenteret Include sitt arbeid og har med en rekke brukerpartnere: Bærum kommune, Lillestrøm kommune, Viken fylkeskommune, Oslo kommune, A-lab arkitekter, Aspelin Ramm og TreFokus/Pådriv.

Hva har vi funnet ut?

Vår interesse for begrepet bygulv skyldes at dette brukes stadig hyppigere for å beskrive både utendørs fellesrom og første etasjene i bygninger, samt overgangssonene. Disse rommene og overgangssonene er viktige for opplevelsen av byrommene for ulike befolkningsgrupper og for om

byrommene er og oppleves som sosialt inkluderende. Dessuten er det knyttet sterke økonomiske interesser til bygulvet, som kan kjøpes av private aktører, noe som kan få betydning for hva bygulvet brukes til og om bygulvet blir sosialt inkluderende.

En dokumentstudie av bruken av begrepet bygulv (basert på 20-25 artikler, plandokumenter og nettsider) viser at dette begrepet stort sett ikke er klart definert eller avgrenset, men at det kan omfatte alt fra gaten og dens fysiske karakter og utforming (i noen tilfeller også materialbruken, som bruk av granittheller eller brostein), til tilstøtende førsteetasjer og fasader. Denne studien viser dessuten at både kommersielle og ikke-kommersielle tilbud er viktige i arbeidet med bygulvet. "Bygulvsplanen" for Bispevika i Oslo framhever at bygulvet har en viktig funksjon for hvordan bylivet utspiller seg på gateplan, samt hvordan byen oppleves av enkeltindividet: «Bygulvet er scenen som med sine kulisser danner rammer for bylivet, som avhengig av sin form inviterer til opplevelse, betraktning og deltakelse. Bygulvet er i det videre benyttet som en fellesbetegnelse på alle byens arenaer for byliv; byrommene og alle publikumsrettede funksjoner i den tilstøtende bebyggelsen» (s.6)

Selv om den fysiske utformingen av bygulvet påpekes som viktig, tyder dokumentstudien på at innholdet i førsteetasjene ansees som viktigere. Flere av artiklene og plandokumentet legger dessuten vekt på de sosiale og menneskelige aspektene ved bygulvet. I bygulvsplanen for Bispevika er begreper som åpenhet, tilgjengelighet og demokratisk karakter brukt for å beskrive hensikten med bygulvet. Konkrete tiltak for å sikre inkluderende og demokratiske byrom er behandlet, for eksempel at noen av gatene skulle ha både billige og dyre restaurant- og mattilbud, som dermed kunne invitere ulike grupper. Det ble også påpekt at offentlige byrom skulle være «100 % offentlig tilgjengelige», altså en reell offentlighet som sikret tilgjengelighet for alle (s.57). De sosiale aspektene kan derfor sies å være viktig i den overordnede planleggingen og i visjonene for bygulvet.

I studien av bygulvet intervjuer vi aktører som setter rammer og mål for utformingen av byrommene, og som er involvert i design og forvaltning av disse rommene. Foreløpige funn bekrefter at de sosiale aspektene er viktige både for planmyndigheter, designere og eiendomsutviklere. Samtidig er det tydelig at utformingen og bruken av bygulvet er gjenstand for intense forhandlinger og konflikter mellom ulike (og ofte økonomisk sterke) interesser. Forhandlingene dreier seg om både eierskapet (hvem skal ha juridisk eierskap), utformingen (hvordan skal det legges til rette for ulike grupper, og i hvilken grad holdes visse grupper utenfor) og drift (hvordan opprettholdes og vedlikeholdes fellesrommene, slik at de tilfredsstiller intensjonene). Store deler av bygulvet er halvprivate områder og overgangssoner der eiendomsutviklere og leietakere ønsker å unngå visse typer aktiviteter og sosiale grupper. I det videre arbeidet med denne studien vil vi fokusere på konkrete byutviklingsprosjekter og hvordan fellesrommene oppleves av brukere og mennesker som bor, oppholder seg og ferdes i byen.

Implikasjoner

Fremveksten av begrepet bygulv kan i seg selv ha implikasjoner for den offentlige diskursen om byens fellesrom og offentlige rom, for den konkrete utformingen av rommene og for bruken. Hvis det er slik at det knyttes sterke kommersielle interesser til bygulvet, og at selskaper har eierskap, utforming og forvaltning av bygulvet som forretningsmodell, så innebærer det en privatisering som kan gjøre at disse fellesrommene ikke fungerer som virkelig offentlige byrom. Design av byrommet kan inkludere visse sosiale grupper og holde andre utenfor (for eksempel mennesker som ikke kan eller ønsker å betale for bruk av et kafébord), men inklusjons- og eksklusjonsprosesser kan også være mer subtile og gi mennesker følelsen av å høre til ("in place"), eller ikke høre til ("out of place").

Studien viser så langt at det er veldig viktig med detaljert empirisk kunnskap om disse endringsprosessene, informert av internasjonal forskning og begrepsapparat. Studien viser også hvor viktig det er med tverrfaglig samarbeid for å håndtere forholdet mellom på den ene siden arkitektur og fysisk design og på den andre siden sosiale prosesser og rettferdighet. I det videre arbeidet vil vi fokusere på ansvarsfordelingen og eierforholdene, når både det halvoffentlige bygulvet og det offentlige byrommet skal planlegges og utformes i praksis. Hvor slutter det "regulerte" bygulvet og hvor starter det offentlige byrommet? Hvilke inklusjons- og eksklusjonsmekanismer finner vi? Hvilken betydning har eierskap, utforming, planprosess, forhandlinger og drift for ulike gruppers praksiser og tilstedeværelse i disse byrommene? Hvordan kan man arbeide med bygulvet og fellesrommene slik at det inkluderer og inviterer et større segment av befolkningen i pressområder som Bispevika? Hvilke virkemidler kan tas i bruk?